

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 21 czerwca 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Iwulski (przewodniczący)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Zbigniew Korzeniowski (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania B. K.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w L.

o prawo do emerytury,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 21 czerwca 2023 r.,

skargi kasacyjnej odwołującej się od wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie

z dnia 10 lutego 2021 r., sygn. akt III AUa 1003/20,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w Lublinie do ponownego rozpoznania oraz
orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego**

(M.D.)

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w Lublinie wyrokiem z 10 lutego 2021 r. oddalił apelację B.K. od wyroku Sądu Okręgowego w Lublinie z 8 września 2020 r., który oddalił jej odwołania od decyzji pozwanego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Lublinie z 12 kwietnia 2019 r. i z 27 czerwca 2019 r., odmawiających jej prawa do emerytury na podstawie ustawy z 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela wobec braku 20 lat pracy nauczycielskiej (udokumentowała 19 lat, 7 m-cy i 5 dni) i rozwiązania stosunku pracy.

Sąd Okręgowy rozpoznając odwołania ustalił, że pozwany już wcześniej decyzją z 29 czerwca 2017 r. odmówił ubezpieczonej prawa do emerytury nauczycielskiej przyjmując, że spełnia warunki stażu szczególnego i ogólnego, jednak nie przedłożyła świadectwa pracy potwierdzającego rozwiązanie stosunku pracy. 27 marca 2019 r. ubezpieczona wystąpiła do pozwanego o ponowne rozpatrzenie prawa do emerytury, co spowodowało, że pozwany uchylił decyzję z 29 czerwca 2017 r. jako błędnie wydaną, ponownie odmawiając jej emerytury nauczycielskiej decyzjami z 12 kwietnia i z 27 czerwca 2019 r. Sąd Okręgowy w uzasadnieniu oddalenia odwołania ubezpieczonej za prawidłowe uznał stanowisko organu rentowego, że wykazanie 30-letniego okresu zatrudnienia na koniec 2008 r. nie jest wystarczające do przyznania emerytury na podstawie art. 88 KN, bowiem nie ma jeszcze 20 lat pracy nauczycielskiej, gdyż ubezpieczona przebywała na zwolnieniach lekarskich w okresach wykazanych w świadectwie pracy.

W apelacji skarżąca zarzuciła błędne wyłączenie ze stażu nauczycielskiego 6-miesięcznego okresu pozostawania w stanie nieczynnym od 1 września 1992 r. do 28 lutego 1993 r., oraz pominięcie rozwiązania stosunku pracy jako przesłanki emerytury nauczycielskiej, wskazując w tym zakresie na dowody z wypowiedzenia stosunku pracy i świadectwa pracy.

Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu oddalenia apelacji wskazał, że w sprawie znaczenie ma stan rzeczy istniejący w dacie wydania decyzji – art. 316 § 1 k.p.c. Stwierdził, że niezależnie od niespełnienia przez ubezpieczoną przesłanek emerytury z art. 88 KN, bezprzedmiotowy był wniosek o przyznanie tej emerytury od

1 września 2019 r. Wnioskodawczyni ukończyła 60 lat i po rozwiązaniu stosunku pracy na podstawie kolejnej decyzji ZUS jest uprawniona do emerytury w powszechnym wieku emerytalnym. Niezależnie, wnioskodawczyni w datach decyzji nie rozwiązała na swój wniosek stosunku pracy ani nie doszło do ustania zatrudnienia (art. 88 ust. 1a KN). Nie spełnia się też przesłanka 20 lat stażu nauczycielskiego. Pozostawanie przez wnioskodawczynię w stanie nieczynnym od 1 września 1992 r. do 28 lutego 1993 r. jest nową okolicznością podniesioną przez skarżącą dopiero w postępowaniu apelacyjnym. Przed organem emerytalnym jak i Sądem pierwszej instancji nie przedstawiono dowodów, że wnioskodawczyni pozostawała w stanie nieczynnym. Zakładając jednak, że wnioskodawczyni rzeczywiście pozostawała w stanie nieczynnym, to i tak tego okresu nie należy zaliczyć do okresu pracy nauczyciela, warunkującego przyznanie prawa do emerytury na podstawie art. 88 KN. Przeniesienie w stan nieczynny powoduje, że nauczyciel nie wykonuje zatrudnienia w rozumieniu art. 32 ust. 1 ustawy emerytalnej. Okres pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze powinien odnosić się do faktycznego wykonywania takiej pracy, z wyłączeniem okresów wyłącznie formalnego pozostawania w zatrudnieniu. Okres niewykonywania pracy nie wpływa na szybszą utratę zdolności pracownika do zarabkowania. W rezultacie okres niewykonywania pracy w rozumieniu art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy to nie tylko okres niezdolności do pracy, za który pracownik otrzymał wynagrodzenie określone w art. 92 k.p. lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, ale także każdy inny okres, w którym pracownik pozostawał w stosunku pracy i otrzymywał wynagrodzenie, jednakże pracy faktycznie nie świadczył (nie wykonywał). Takim okresem niewykonywania pracy jest również pozostawanie w stanie nieczynnym. Ubezpieczona bez okresu stanu nieczynnego od 1 września 1992 r. do 28 lutego 1993 r. nie legitymuje się pracą nauczycielską 20 lat, a zatem nie spełnia tego warunku do ustalenia prawa do emerytury na podstawie art. 88 KN. Wnioskodawczyni na koniec 2008 r. nie spełniała tej przesłanki emerytury nauczycielskiej.

W skardze kasacyjnej zarzucono:

1. naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tj.:

1. art. 316 § 1 w związku z art. 391 § 1 zdanie 1 Kodeksu postępowania cywilnego przez przyjęcie, że w sprawie z zakresu ubezpieczenia społecznego Sąd II instancji zawsze bierze pod uwagę stan faktyczny istniejący w dacie wydania decyzji przez organ rentowy, nie zaś stan faktyczny istniejący w dacie zamknięcia rozprawy przed tym Sądem, pomimo iż dopuszczalna jest zmiana decyzji organu rentowego i przyznanie (ustalenie) ubezpieczonemu prawa do świadczenia z ubezpieczenia społecznego, jeżeli niektóre z warunków przyznania prawa do tego świadczenia zostały spełnione po wydaniu decyzji przez organ rentowy, w toku postępowania sądowego, a w związku z ich spełnieniem ubezpieczony niewątpliwie nabył prawo do tego świadczenia,

2. art. 382 Kodeksu postępowania cywilnego, przez pominięcie przy ocenie stanu faktycznego sprawy dowodów z dokumentów załączonych przez pełnomocnika powódki do apelacji, tj. wypowiedzenia powódce stosunku pracy z dnia 20 maja 2019 r. i świadectwa pracy z 2 września 2019 r., potwierdzających fakt rozwiązania z powódką stosunku pracy w okolicznościach określonych w art. 20 ust. 1 Karty Nauczyciela oraz dokumentów potwierdzających przeniesienie powódki w stan nieczynny na okres od 1 września 1992 r. do 28 lutego 1993 r., które znajdowały się w aktach sprawy, podczas gdy zgodnie z treścią art. 382 Kodeksu postępowania cywilnego, Sąd drugiej instancji orzeka na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym,

3. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 88 ust. 1, 1a i 2a Karty Nauczyciela poprzez błędną wykładnię przepisów, tj.:

1. art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela poprzez błędną wykładnię przepisu polegającą na przyjęciu, że przypadający po 14 listopada 1991 r. okres pozostawania przez nauczyciela w stanie nieczynnym nie jest okresem wykonywania pracy nauczycielskiej w rozumieniu tego przepisu,

2. art. 88 ust. 1, 1a i ust. 2a Karty Nauczyciela, poprzez błędną wykładnię przepisów polegającą na przyjęciu, że nie jest możliwe przyznanie

(ustalenie) nauczycielowi urodzonemu po 31 grudnia 1948 r. a przed 1 stycznia 1969 r., z którym stosunek pracy został rozwiązany lub wygasł w okolicznościach określonych w art. 88 ust. 1a Karty Nauczyciela w dniu poprzedzającym ukończenie powszechnego wieku emerytalnego lub po ukończeniu tego wieku, prawa do emerytury bez względu na wiek na podstawie art. 88 Karty Nauczyciela,

3. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 88 ust. 1, 1a i ust. 2a Karty Nauczyciela poprzez niewłaściwe zastosowanie przepisów, tj.:

1. błąd w subsumpcji, polegający na przedwczesnej subsumpcji niedostatecznie ustalonego w niniejszej sprawie stanu faktycznego (nieustalony fakt rozwiązania z powódką stosunku pracy na podstawie art. 20 ust. 1 Karty Nauczyciela oraz nieustalony fakt przebywania przez powódkę w stanie nieczynnym od 1 września 1992 r. do 28 lutego 1993 r.) do norm prawnych wynikających z art. 88 ust. 1, 1a i ust. 2a Karty Nauczyciela,

2. błąd w subsumpcji polegający na uznaniu, że wobec niespełnienia przez powódkę przewidzianego w art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela warunku co najmniej 20-letniego wykonywania pracy nauczycielskiej do 31 grudnia 2008 r., nie spełniła ona wszystkich warunków umożliwiających przyznanie (ustalenie) prawa do emerytury, przewidzianych w art. 88 ust. 1, 1a i ust. 2a Karty Nauczyciela, podczas gdy powódka spełniła zarówno ten, jak i wszystkie pozostałe określone w tych przepisach warunki nabycia prawa do emerytury bez względu na wiek.

Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie wyroków i przekazanie sprawy organowi rentowemu.

Pozwany wniosł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Kwestia podstawowa wynika z tego, że pozwany nie uznaje stanu nieczynnego jako okresu składającego się na wykonywanie pracy nauczycielskiej w rozumieniu art. 88 KN. Nie jest to zasadne stanowisko, gdyż stan nieczynny jest okresem trwania stosunku pracy, który wygasa dopiero z upływem okresu stanu nieczynnego. Stan nieczynny nie jest okresem niezdolności chorobowej do pracy, bo w tym czasie nauczyciel otrzymuje wynagrodzenie zasadnicze. Oznacza to, że nie ma zastosowania art. 32 ust. 1a pkt 1 ustawy emerytalnej, gdyż nie obejmuje stanu nieczynnego, a tylko okresy niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał po dniu 14 listopada 1991 r. wynagrodzenie lub świadczenia z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Chodzi więc o wynagrodzenie z art. 92 § 1 k.p., gdy pracownik jest niezdolny do pracy, a więc o sytuację inną niż stan nieczynny nauczyciela. Nauczyciel w stanie nieczynnym jest nadal w stanie swoistej gotowości do wykonywania nauczycielskiego zatrudnienia, co wynika z art. 20 ust. 7 KN, jako że nauczyciel nie może odmówić powrotu do pracy pod rygorem wygaśnięcia zatrudnienia.

2. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wypowiedziano się już w szczególności co do tego, że „Dyrektor musi z urzędu „aktywizować” nauczyciela będącego w stanie nieczynnym, jeśli tylko występują przesłanki jego pełnego zatrudnienia, wskazane w art. 20 ust. 7 KN. Nauczyciel nie ma przy tym obowiązku składania w tym celu żadnego podania” (wyrok z 14 grudnia 2009 r., I PK 118/09); „Nauczyciel w stanie nieczynnym pozostaje nadal w stosunku pracy ze szkołą (z tym, że część praw i obowiązków objętych stosunkiem pracy nie jest wykonywana i w tym sensie stosunek ten ulega zawieszeniu). Skoro między stronami utrzymuje się stosunek pracy, to w razie ustania przyczyn przeniesienia nauczyciela w stan nieczynny (powstania możliwości podjęcia przez nauczyciela pracy w pełnym wymiarze zajęć) powinno dochodzić do pełnej jego realizacji. Służy temu, z jednej strony, zapewnienie nauczycielowi roszczenia o „przywrócenie do pracy w pierwszej kolejności” oraz z drugiej strony, nałożenie na dyrektora placówki obowiązku takiego „przywrócenia”, a także ustanowienie obowiązku poddania się temu „przywróceniu” przez nauczyciela, pod sankcją wygaśnięcia stosunku pracy w razie odmowy podjęcia pracy” (wyrok z 13 maja 2014 r., I PK 260/13).

3. Taki stan - co najmniej gotowości do pracy - pośrednio wynika też z art. 20 ust. 8 KN. Nie ma zatem podstaw do stwierdzenia, że nauczyciel w stanie nieczynnym jest bezwzględnie zwolniony z obowiązku pracy. Stan nieczynny jest sytuacją szczególną (wyjątkową) bo poprzedza z reguły ustanie nauczycielskiego zatrudnienia i dlatego w ocenie składu nie podlega wyłączeniu z okresu 20 lat wykonywania pracy w szczególnym charakterze wymaganej do emerytury nauczycielskiej (art. 88 ust. 1 KN).

4. Wykładnię tą potwierdza wprost art. 88 ust. 1a, który w pkt 1 odwołuje się do sytuacji z art. 20 ust. 1, 5c i 7 KN, które podmiotowo obejmują nauczycieli w stanie nieczynnym, czyli stan nieczynny w świetle tych regulacji zalicza się do okresu wykonywania pracy nauczycielskiej, a zatem nawet, gdy w sytuacji z ust. 5c dochodzi do skrócenia okresu wypowiedzenia, to prawodawca zdecydował, że odszkodowanie wlicza się nauczycielowi pozostającemu w tym okresie bez pracy do okresu zatrudnienia.

5. Stan nieczynny skarżącej od 1 września 1992 r. do 28 lutego 1993 r. nie powinien być zatem wyłączony z nauczycielskiego okresu wykonywania pracy w szczególnym charakterze – art. 88 ust. 1 KN.

6. W takiej sytuacji uprawnione może być stwierdzenie, że nie jest to materiał nowy, który nie istniał przed wydaniem decyzji przez pozwanego. Potwierdzać to może stanowisko komórki merytorycznej pozwanego z 6 grudnia 2019 r. w aktach sprawy, wskazujące m.in. na stan nieczynny ubezpieczonej (k. 39). Ponadto ze sprawy wynika, iż pozwany już w 2017 r. wydał decyzję, w której nie kwestionował stażu pracy, choć nie przyznał emerytury nauczycielskiej, co może wskazywać, iż już wówczas wiedział o stanie nieczynnym ubezpieczonej, a w obecnej sprawie spornym jako okres wykonywania pracy nauczycielskiej. Podkreśla się to, gdyż wówczas granicy orzekania nie wyznacza decyzja (art. 316 k.p.c.), albowiem materiał zebrany na etapie przed organem rentowym składa się na materiał sprawy (art. 382 k.p.c.) i stanowi podstawę dla sądu powszechnego dla dokonania samodzielnych ustaleń w sprawie, w tym na użytek kontroli decyzji pozwanego i orzeczenia Sądu pierwszej instancji.

7. Prowadzi to do kontroli spełniania warunków emerytury nauczycielskiej z art. 88 ust. 2a KN, w ciągu dziesięciu lat od dnia wejścia w życie ustawy z dnia 17

grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, z wyjątkiem warunku rozwiązania stosunku pracy po tym okresie. W apelacji podano, że staż nauczycielski powódki przed 31 grudnia 2008 r., tj. 19 lat, 7 miesięcy i 5 dni łącznie ze wskazanym okresem stanu nieczynnego, spełnia przesłankę stażu nauczycielskiego z art. 88 ust. 1 KN.

8. Zasadnie zatem zarzuca skarżąca, iż Sąd przedwcześnie rozstrzygnął, czyli z pominięciem kwestii stanu nieczynnego, który może być zaliczony do nauczycielskiego okresu pracy w szczególnym charakterze oraz z pominięciem ustalenia i analizy warunku dotyczącego rozwiązania stosunku pracy 31 sierpnia 2019 r. w Przedszkolu Publicznym w Ł. (wypowiedzenie stosunku pracy oraz świadectwo pracy wskazane w apelacji).

9. Sąd Apelacyjny zawężył wykładnię, niezasadnie przyjmując, że ubezpieczona nie ma prawa do nauczycielskiej emerytury, gdy nie wystąpi o nią przed osiągnięciem zwykłego wieku emerytalnego. Rzecz w tym, iż taki negatywny warunek nie wynika z regulacji KN (art. 88 ust. 2a stanowi - *Nauczyciele urodzeni po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed dniem 1 stycznia 1969 r. zachowują prawo do przejścia na emeryturę bez względu na wiek ...*), czyli o przyznanie prawa do emerytury nauczycielskiej ubezpieczona mogłaby wystąpić po osiągnięciu powszechnego wieku emerytalnego. Niemniej ubezpieczona już wcześniej wystąpiła o emeryturę nauczycielską, a wskazane świadectwo pracy przedstawia, że stosunek zatrudnienia ubezpieczonej, urodzonej 1 września 1959 r., został rozwiązany 31 sierpnia 2019 r., czyli przed osiągnięciem 60 lat.

10. Zasadny jest również zarzut procesowy dotyczący art. 316 k.p.c., choć generalnie przyjmuje się, iż Sąd ubezpieczeń społecznych w orzekaniu ocenia stan rzeczy na chwilę decyzji organu rentowego, jednak w niektórych sprawach nie jest ograniczony bezwzględnie stanem prawnym i faktycznym istniejącym w dacie decyzji pozwanego. Jako że w apelacji wskazano na rozwiązanie nauczycielskiego stosunku pracy i dokumenty to potwierdzające, to nie powinno to zostać pominięte przez Sąd Apelacyjny w ustaleniach faktycznych i stosowaniu prawa materialnego. Nie jest konieczne prowadzenie całego postępowania od początku, gdy ujawnia się okoliczność faktyczna, która nie musi być sporna, nie jest skomplikowana w ocenie i dopełnia brakującą przesłankę wymaganą do przyznania świadczenia, zwłaszcza na

tle niekrótkiego dotychczas postępowania o przyznanie świadczenia emerytalnego. Odstępstwo od zasady badania legalności decyzji na dzień jej wydania jest szczególnie uzasadnione w przypadku oceny prawa do świadczenia uzależnionego między innymi od warunku rozwiązania stosunku pracy, np. na podstawie art. 88 ust. 1 KN czy art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Jeśli powyższe wymaganie zostanie spełnione po wydaniu decyzji - w trakcie postępowania odwoławczego przed sądem - nie ma przeszkód, aby sąd, stwierdziwszy spełnienie pozostałych przesłanek tego prawa, przyznał świadczenie (wyrok Sądu Najwyższego z 12 kwietnia 2012 r., II UK 235/11).

Z tych motywów orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c.).

[ał]